

Վրթանես Փափազյան

Ընթրատի մահը

Անտառը հուզված էր, հուզված մեծապես:

Խուլ, աճեցուն, գայրագին մի շուկ գրավել էր նրան: Հսկա կաղնիները բուռն շարժումով կռանում էին դեպի հացիներ, թեղին ու լորին վրդովված՝ շնչում էին: Թփերն անգամ, անճոռնի բաղեղներով գալարված, ոտները ճահճի մեջ, գաղջ հողի վրա պատկած՝ անհանգիստ էին . . . Անտառն ամբողջ հուզված էր:

Անսովոր մի դեպք էր տեղի ունենում այդ բազմադարյան ճահճային աշխարհում, ուր ծառերը մինչև այդ՝ աճում էին, մեռնում, ուտում էին, ապրում, գիշության մեջ բորբոսնում, պարագիտներով լեցվում, բաղեղներով կաշկանդվում և ուր բոլորը գոհ էին, ոչնչի չէին ձգտում:

Բայց ահա մի օր ծառերից մի քանիսը պատռել էին ամեն պատուտակ, անցել ամեն ճահիճ, և արմատները, փոխանակ ըստ վաղեմի ավանդության դեպի ձորն ի վար իջեցնելու, սկսել էին դեպի լեռն ի վեր պարզել: Այդ անսովոր էր, խիստ անբնական և անտառն ամբողջ իզուր չէր հուզվել:

Ի՛նչ . . . արհամարհել պապենական սովորությունը, թողնել ճահիճն ու ձորերը, ճգնել ազատվելու պատուտակներից և որ գլխավորն է, դեպի լե՛ռը մագլցել: Ինչի՛ նման էր այդ:

Նոր ծառերը, սակայն, անվրդով, անզգա կարծես այդ բոլոր հուզման՝ անցել էին գիշությունը, անցել գծված սահմանը, գնում էին դեպի վեր՝ ոստնելով ժայռերի վրայից,

արհամարհելով արգելքները, պատռելով հողի կուրծքը: Եվ որը առավելն է, այդ
ամբողջ նոր ճյուղավորության ծայրում
սկսել էր ծնվել մի առողջ, առույգ և հպարտ ուստերով ծառ, որ վեսությամբ նայում
էր արևին, իր ոտների մոտ փոված հին անտառին և իր հպարտ շարժումով
կարծես ծաղրում էր ճահճի մեջ ապրող հին ընկերներին:

Դարձե՛ք, խելահեղներ, գոչում էին հները:

Խենթացել են, գոռում էին կաղնիները:

Կոչնչանան, շշնջում էին թփերը:

Իսկ նոր ծառը բարձրանում էր, անհագ բարձրանում և բոլոր այդ աղմուկի վրա
ժպտում ու զվարճանում:

Բայց այդ ո՞ր ես գնում, մոլորվա՛ծ, կանչեց վերջապես մի հսկա կաղնի. ի՞նչ
գործ ունիս այդ բարձրությունների վրա, ուր տիրում է սառնամանիք, ուր քամին
սուկալի է, ուր ջուր չկա և ուր ժայռերը կոշտ են, ճանապարհը՝ դժվար . . .

Բարձրանում եմ, ժպտեց նոր ծառը:

Բարձրանո՛ւմ ես, ապշեց մեծ կաղնին, խենթ, ի՞նչ կա բարձրանալու մեջ, եթե ոչ՝
միմիայն կորուստ: Ավելի լավ չէ՞, որ իջնես դեպի ձորը, գետակի ափին, ուր
ստվեր կա, առատ ջուր, սննդարար հող և ուր քամին անգոր է, կայծակն՝
անհասանելի . . .

Բարձրանում եմ, համառեց ծառը և մի բույն իսկ կանգ չառավ:

Դու կոչնչանաս, կանչեցին ծառերը:

Բարձրության վրա . . .

Կայծակին գո՛հ կլինիս:

Լեռների ծայրին . . .

Դու անոթի կմնաս, ծարավ, պապակվա՛ծ:

Բայց բարձր կլինեն . . .

Ու բարձրանում էր, անհագ բարձրանում:

Անտառն ամբողջ այժմ լուռ, դողդոջուն, դարձած դեպի բարձրացող ծառը, սրտատրոփ դիտում էր նրա քայլերը, ուրախանում նրա հաճախ ապարդյուն ճիգերի վրա, չարամտորեն ժպտում, երբ նա մի խոշոր ժայռի դեմ էր առնում և նենգամիտ, կծու խոսքեր նետում, երբ ծառը պապակված ու հոգնած՝ կանգնում էր շունչ առնելու և կամ, երբ քամին գորեղ տարուբերում էր նրան այս-այն կողմ, ծռում գետնին

Էր քսում, կամ տերևներն ու ճյուղերը միմյանց խառնելով՝ գլխին դիզացնում . . .

Փշում էր քամին, այրում էր արևը, անձրևն ու հեղեղները թրջում էին նրան, ամպերը գլխին որոտում, փոթորիկը նրան ժայռեժայռ խփում, կայծակը նրա շուրջը շանթիչ գծեր պարզում . . . և սակայն ծառը համառ, անդրդվելի՛ էլնում էր, էլնում և մշուշոտ, բարձր կատարների ձգտում . . .

Եվ երկա՛ր-երկա՛ր տանջվելուց հետո կես ճղակոտոր, տերևները կորցրած, հոգնած, ուժասպառ, խաղալիք քամիների, որոտումների տակ, կայծակի գծերի մեջ, անձրևներով թրջված՝ հասնում էր բարձր կատարին: Այժմ նա մշուշին ցած էր թողել ճահիճների մեջ մնացած իր ընկերներին ծածկելու . այժմ նա արևին էր տարածում իր թևերը, բայց, այժմ քան երբեք, նա մենակ էր, անընկեր, հեռու գետակից, հեռու ձորակից:

Եվ չէր ափսոսում: Այդտեղ, բարձրության վրա հանգչած, զմայլում էր նա հեռավոր հորիզոնով, փայլուն արևի տակ ողողված լեռների կատարներով: Անձրևը նրան ջուր էր տալիս, լեռան հողը՝ սնունդ: Այնտեղ նա երազում էր իրենից մի նոր, բարձր կանգնած սերունդ ստեղծել, բռնել կատարը, արևի լույսի մոտ լինել, ամպերի խոնավությունից հեռու կենալ և ճահճային պատվանդանից միշտ ազատ մնալ:

Իսկ ցածի անտառը նայում էր դեռ նրան ծիծաղելով, նայում էր մենավորին, խենթուկին ու ասում.

Առչնչանա, կայծակը կփշրի նրան, քամիները կկործանեն հանդուգնին . . .

Գալիս էին քամիները, փշրում նրա ճյուղերը, ցրիվ տալիս տերևները . գալիս էր անձրևը, մերկացնում էր նրա ոստը, ճկուն արմատները հեղեղների տակ ողողում . գալիս էր և կայծակը, աղմկում, վժժում, շրջակա ժայռերը ցնցում, այս-այն թփիկն այրում-սևացնում և գոչում ծառին .

Հանդո՛ւզն, ո՞ր ես եկել ինձ մոտ, կայրեմ քեզ:

Այրի՛ր, ասում էր ծառը, կայրվեմ այստեղ, բայց կայրվեմ բարձրության վրա . . .

Այդպես էլ եղավ:

Մի չարագուշակ, փոթորկալից գիշեր քամիները ճղակոտոր արին ծառին, հեղեղը մերկացրեց արմատները և այրող, նախանձոտ կայծակն եկավ վժժալով ու նրա կրծքին խփեց . . .

Ծառը բռնկեց, սկսեց այրվել:

Այրվում է՛... քրքջաց ներքևից ճահճային անտառը:

Նրա վերջն այդ էր, ասում էին թփիկները:

Տեսա՞ր, հանդո՛ւզն արարած, կանչեց մեծ կաղնին, մեռնում ես այժմ ահա . . .

Բարձրության վրա՛... մրմնջաց ծառը:

Եվ խոր ու խավար գիշերվա մեջ նրա բոցը փայլում էր հեռվից՝ մի կրակոտ աստղի նման: Ճարճատում էր նա, ծուխ-մուխ արձակում, իր մահը խնկում . մահ այդքա՛ն շքեղ, այդքա՛ն բարձր . և հողը նրա շուրջը կարծես տեղ էր բաց անում, ընդունելու իր ծոցի մեջ նրան, որ բարձրի ձգտեց և բարձրության վրա՛ էլ մեռավ . . .